

Заклюка А. В.,

заступник начальника державної фіскальної служби України в місті Київ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗМІСТ ДОКАЗІВ

Анотація. Чинний КПК України встановив процесуальний зміст доказів, їх процедуру збирання, закріплення та оцінки, але механізм процедури оформлення доказів залишився поза межами закону. Вимоги закону про збирання доказів є універсальними. Сучасні теоретичні розробки доказів включають в себе процедурні та процесуальні форми, способи збирання, формування, оцінки доказової інформації. Розглядаються аспекти процесуального закріплення доказів, які визначені, та встановлена їх структурна класифікація. Вказується про аналогію чинного законодавства та надаються шляхи удосконалення КПК та пропонуються зміни до нього.

Ключові слова: заявник, слідчий, прокурор, суд, докази, збирання, закріплення, оцінка, експертиза, кримінальне правопорушення.

Постановка проблеми. Чинний КПК України встановив процесуальний зміст доказів, їх процедуру збирання, закріплення та оцінки, але механізм процедури оформлення доказів залишився поза межами закону. Вимоги закону про збирання доказів є універсальним, тому що слідчий процедурно та процесуально фіксує дані у протоколах процесуальних, слідчих розшукових дій та залучає предмети і документи до кримінального провадження. Однак суд перевіряє та оцінює докази, а не документи, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Всі докази повинні бути процесуально оформлені відповідно до вимог закону і в суді сторони процесу його перевіряють та оцінюють з точки зору допустимості, належності, законності або недопустимості. Якщо під час оцінки доказів будуть встановлені факти неприпустимості, недостовірності, то докази виключається з меж доказування. Таким чином, для виконання завдань кримінального провадження слідчий, прокурор, суддя повинні прийняти всі підстави для встановлення вини особи, яка вчинила кримінальне правопорушення тільки на основі доказів.

Мета статі полягає у встановленні процесуального змісту доказів, початку та меж доказування. На підставі аналізу чинного КПК можна визначити, що слідчий починає збирання, фіксацію, процедурне оформлення, оцінку доказів з моменту надходження до нього фактичних даних, а саме: документів, заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення.

Стан наукового дослідження. Теоретичні положення доказів у кримінальному провадженні були предметом розгляду з початку дії кримінального процесуального законодавства. Основи доказів були закладені С. А. Альпертом, Л. Е. Вікторським, А. Я. Вишинським, Ю. М. Грошевим, О. М. Лариним, М. С. Строговичем, М. А. Чельцовим та ін. [1; 5; 10; 15; 17].

Сучасні теоретичні розробки доказів включають в себе процедурні та процесуальні форми, способи збирання, формування, оцінки доказової інформації.

О. В. Баулін, А. Р. Белкін, С. М. Стахівський, Ф. М. Кудрін, Р. В. Костенко та ін. побудову окремих елементів доказів визначали, як: процесуальні, які включають до себе прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення, згідно ст. 214 КПК України, складання рапорту співробітника оперативного підрозділу щодо виявлених ознак кримінального правопору-

шення, складання протоколу явки з повинною підозрюваного у кримінальному правопорушенні [2, с. 21; 3, с. 122; 9, с. 21].

Другим елементом є слідчі (розшукові) дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Слідчі розшукові дії перераховані та визначені у КПК України та включають до себе: допит; пред'явлення для впізнання; пред'явлення речей для впізнання; пред'явлення трупа для впізнання; проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції; обшук; огляд; слідчий експеримент; освідчення особи; експертиза; отримання зразків для експертизи.

Окремий вид слідчих розшукових дій, які визначені у КПК є негласної слідчі (розшукові) дії. За їх допомогою на підставі слідчих розшукових дій встановлюються, підтверджуються або спростовуються докази. Негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в іншим способом.

Виклад основного матеріалу. Процесуальний зміст доказів можна визначити на підставі його процесуального закріплення.

Розглядаючи аспекти процесуального закріплення доказів можна визначити та надати структурну класифікацію, а також механізм дії.

Обов'язок слідчого, прокурора прийняти заяву, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, незалежно від характеру і тяжкості. Заява або повідомлення про кримінальне правопорушення повинна мати відомості, на основі яких оперативний співробітник міліції повинен зробити висновок про наявність або відсутність ознак правопорушення та зареєструвати її у журнал Єдиного реєстру досудових розслідувань. Чинний КПК встановив елементи реєстрації заяви або повідомлення, яке може бути отримано з інших джерел. Таким чином, можна зробити висновок, що джерелом відомостей, що містяться у складі ознак кримінального правопорушення, є фактичні дані, на підставі яких забезпечується достовірність отриманої інформації.

На думку С. А. Альперта, М. А. Власової, З. В. Макарової, С. В. Слінько, В. М. Тертишника та ін., діяльність по реєстрації заяви про вчинене кримінальне правопорушення у Єдиному реєстрі досудових розслідувань не є процесуальною дією [1, с. 13; 6, с. 78; 12, с. 87; 14, с. 102].

Аналіз даних точок зору надає підстави для визначення положень, згідно з якими кримінально процесуальні відносини виникають після реєстрації заяви у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, тому слідчі дії мають кримінально процесуальну форму.

За новим КПК початок кримінального провадження не є стадією кримінального провадження. З даної тези виходить, що процедурна діяльність оформлення заяви про вчинене кримінальне правопорушення у Єдиному реєстрі досудових розслідувань не може бути процесуальною. Неприпустимо зводити

процесуальні дії до слідчих. Останні проводяться з метою виявлення, закріплення, перевірки та оцінки доказів. Коло слідчих дій визначено та регламентовано законом. Поняття процесуальних дій має більш широке визначення, тому що вони включають до себе як слідчі так інші дії, за допомогою яких не тільки фіксуються докази, але вирішується завдання кримінального провадження, наприклад забезпечуються гарантії прав та свобод людини і громадянина в кримінальному провадженні.

У випадку, коли заявник не може особисто бути присутнім при реєстрації заяви, відомості про правопорушення може бути передано по телефону, телефаксу, телеграфу, через Інтернет, а заява оформляється в встановленому у КПК порядку, як отримання інформації з інших джерел.

Ст. 60 КПК України встановлює статус заявника, але він не попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий донос. Вважаємо за необхідно внести пропозиції до ст. 60 КПК щодо попередження заявника за кримінальним законодавством.

Особливий зміст має заява про явку з повинною, яка може бути зроблена як усно, так і письмово. Чинний КПК виключив данні положення з переліку доказів, визначив їх показання. При цьому протокол про явку складається як протокол допиту, а показання підлягають перевірці та мають процесуальний зміст. Кримінальний кодекс України містить пом'якшувальні обставини, які включають явку з повинною. У даному разі суду необхідно врахувати, що дана заява – добровільне волевиявлення, а тому необхідно дуже уважно ставитися до такого роду заяв, якщо вони отримані від осіб, які доставлені до органу міліції, та ретельно перевіряти, як було отримано визнання. Як свідчить практика, дані заяви можуть бути отримані під тиском або моральним чи фізичним впливом.

Аналіз кримінальних проваджень свідчить, що у 50% підозрюваний відмовляється від заяви про явку з повинною, бо він її складав під тиском з боку оперативних співробітників оперативних підрозділів. 35% підозрюваний надавав заяву до першого допиту без участі захисника. У даному разі оформлення заяви мало місце під впливом обману. 10% підозрюваний складав заяву, щоб обмовити своїх знайомих. Тільки 5% підозрюваний підтвердив заяву про вчинене кримінальне правопорушення під час судового розгляду кримінального провадження.

Слід визначити форму доказів, як рапорт оперативних співробітників оперативних підрозділів про виявлення ознак кримінального правопорушення. Він стає процесуальним документом та має юридичну силу через його суб'єктивне визначення.

Прикладом може бути затримання підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення під час крадіжки. Заяви про вчинення правопорушення від потерпілого ще немає, бо він не бачив, що у нього вкрали речі. Оперативні співробітники після затримання підозрюваного повинні скласти рапорт, який є документом, що підтверджує вчинення кримінального правопорушення конкретним підозрюваним.

Слідча практика йде шляхом визнання рапорту як документ та доказ. Механізм складання «рапорту» не впорядкований. Рапорт складається у вільній формі, тому часто не відображає всіх необхідних для досудового розслідування відомостей.

Пропонуємо встановити теоретичну модель рапорту. Правовою підставою рапорту повинен бути кримінальний процесуальний кодекс. Необхідно чітко визначити форму рапорту, встановити рамки його процесуального змісту. Рапорт повинен бути складений не взагалі, або про що завгодно, а тільки про встановлення ознак кримінального правопорушення. У рапорті повинно бути зазначено джерело отримання інформації, обставини вчиненого діяння. Рапорт передається слідчому. Слідчий

повинен провести допит співробітника міліції, який подав рапорт.

Актуальним залишається питання про засоби і способи отримання доказів до реєстрації заяви про вчинене кримінальне правопорушення. Оперативні підрозділи, за чинним законодавством про оперативно-розшукову діяльність, мають право на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, встановити обставини кримінального правопорушення, затримати підозрюваного та передати всі матеріали слідчому, який повинен зареєструвати всі матеріали та почати проведення досудового розслідування. Крім того, якщо матеріали мають гриф таємності, то їх реєстрація повинна бути у режимному відділі. Матеріали передаються слідчому, який повинен дотриматися режиму таємності під час проведення слідчих розшукових дій.

Зняття грифа таємності повинен мати керівник відділу оперативного підрозділу міліції або служби безпеки України за погодженням з керівником відділу режиму таємності.

Слідча дія огляд місця події проводить з метою виявлення слідів кримінального правопорушення, з'ясування обставин. Огляд включає до себе огляд місця, де було вчинено правопорушення, ознаки і його сліди. За результатом проведення даної слідчої дії слідчий складає протокол.

Теоретична та практична проблема проведення даної слідчої дії полягає в тому, що з матеріалів, отриманих під час огляду доказове значення має протокол огляду місця події, інші матеріали не можуть розглядатися як докази. Цю точку зору пропонував В.С. Зеленецький, який вказував на побудову дослідчого процесу, без урахування фіксації, оцінки доказів [8].

Вважаємо, що дана точка зору не знайшла підтримки не тільки в теорії, але практика визначає її протиправною. Чинний КПК встановив, що під час проведення слідчих розшукових дій слідчий складає протокол, що відповідає фіксації доказів. Оцінка доказів проводиться всією сукупністю на підставі матеріалів кримінального провадження. Окремий доказ не має процесуального значення.

Ст. 84 КПК України надає перелік джерел доказів у кримінальному провадженні. Даний перелік у законі вичерпний. Однак практика надає нові джерела, які охоплюють процесуальним змістом «письмові документи», а саме: акти ревізій і документальних перевірок та пояснення до них; матеріали фото- і кінозйомки, аудіо- та відеозаписи, технічні носії інформації та ін.

Теоретично їх можна визначити, як «документи» або «матеріали», що відносяться до кримінального провадження. Причому не можна виключити отримання ревізорами та аудиторами пояснень від осіб, відповідальних за фінансово-господарську діяльність установ, підприємств і організацій, що доповнюють відомості про ознаки кримінального правопорушення.

Вважаємо, що за аналогією закону можна встановити у КПК доповнення до ст. 84, де вказати, що для встановлення фактичних даних, що вказують на кримінального правопорушення, необхідно їх закріплювати як докази.

Судова експертиза є обов'язковою для всіх учасників кримінального провадження. Висновок експерта повинен відповідати вимогам КПК України. У разі встановлених порушень під час проведення експертизи слідчий повинен призначити нову, додаткову, комплексну, комісійну експертизу [13; 16].

Висновок. Усунення прогалин, яких могло б не бути при збереженні законодавцем вказівки про можливість отримання фактичних даних, в процесі правозастосовчої діяльності за допомогою аналогії носить епізодичний характер. В результаті такого застосування пробіл не ліквідується, він залишається. Аналогії прогалини в праві залишаються, поки його заповнення не буде здійснено законодавчим шляхом.

Література:

1. Альперт С. А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти // С. А. Альперт. – Х. : Основа, 1995. – 120 с.
2. Баулін О. В. Проведення дізнання в Україні // О. В. Баулін, С. І. Лук'янець, С. М. Стахівський: навчальний посібник. – К. : Нац. акад. внутр. справ України. 1999. – 121 с.
3. Белкин А. Р. Теория доказывания // А. Р. Белкин. – М., 2000. – 240 с.
4. Головкин Л. В. Новый УПК Российской Федерации в контексте сравнительно-процессуального права // Л. В. Головкин // Гос-во и право. – 2002. – № 5. – С. 56.
5. Грошевой Ю. М. Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України // Ю. М. Грошевой, Т. М. Мірошніченко. – Х. : Основа, 2002. – 110 с.
6. Власова Н. А. Сущность и признаки документов-доказательств. Проблемы предварительного следствия и дознания / Н. А. Власова, Н. А. Кузнецова / Сборник научных трудов ВНИИ МВД РФ. – М., 1994. – С. 78.
7. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы // А. Я. Дубинский. – К. : КВШ МВД ССР, 1984. – 213 с.
8. Зеленецкий В. С. Возбуждение уголовного дела // В. С. Зеленецкий – Х. : Крим Арт. 1998. – 340 с.
9. Кудин Ф. М., Костенко Р. В. Достаточность доказательств в уголовном процессе // Ф. М. Кудин, Р. В. Костенко / Краснодар: Кр.ГУ, 2000. – 180 с.
10. Ларин А. М. Доказывание на предварительном расследовании в советском уголовном процессе // А. М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1961. – 220 с.
11. Лупинская П. А. Основания и порядок принятия решений о недопустимости доказательств / П. А. Лупинская // Российская юстиция. – 1994. – № 11. – С. 3.
12. Макарова З. В. Процессуальная форма представления доказательств по уголовным делам / З. В. Макарова // Правоведение. – 1998. – № 1. – С. 87.
13. Орлова О. С. Производство судебной экспертизы / О. С. Орлова, С. П. Щерба. – М., 2002. – 420 с.
14. Слинько С. В. Теория доказательств / С. В. Слинько, В. М. Тертышник. – Х. : Арциз. 1998. – 200 с.
15. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М., 1968. – Т. 1. – 420 с.
16. Торбин Ю. Г. Осмотр. Освидетельствование. Следственный эксперимент / Ю. Г. Торбин. – М., 2002. – 446 с.
17. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс / М. А. Чельцов. – М., 1962. – 333 с.

Заклюка А. В. Процессуальный режим содержания доказательств

Аннотация. Действующий УПК Украины установил процессуальный режим содержания доказательств, их процедуру сбора, закрепления и оценки, но механизм процедуры оформления доказательств остался до конца не изученным. Требования закона о сборе доказательств является универсальным. Современные теоретические разработки доказательств включают в себя процедурные и процессуальные формы, способы сбора, формирования, оценки доказательственной информации. Рассматриваются аспекты процессуального закрепления доказательств, которые определены и установлена их структурная классификация и механизм действия. Указывается на аналогию действующего законодательства, и предоставляются пути совершенствования УПК. Предлагаются изменения к закону.

Ключевые слова: заявитель, следователь, прокурор, суд, доказательства, собрание, закрепление, оценка, экспертиза, уголовное преступление.

Zaklyuka A. Procedural regime of detention evidence

Summary. The current Code of Ukraine established procedural content of evidence, procedure of collection, consolidation and evaluation, but the mechanism of the issuance of evidence remained outside the law. The requirements of the law on the collection of evidence are universal. Modern theoretical development of evidence includes procedural and procedural forms, methods of collection, creation, evaluation of evidence-based information. Procedural Aspects securing evidence as defined and established their structural and mechanism of action. Indicate the analogy of current legislation and provided ways to improve the CPC, as well as changes to it.

Key words: applicant, investigator, prosecutor, court, evidence collection, consolidation, evaluation, examination, criminal offense.